

УДК 336.71

Тетяна Волощук

Tetyana Voloschuk

МОДЕЛЬ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВ ОЛІЙНО–ЖИРОВОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ**FORMATION OF FINANCIAL SECURITY BANKING SYSTEM OF UKRAINE**

Подано оцінку сучасного стану олійно–жирової галузі. Наведено окремі підходи вчених щодо обґрунтування моделей експортного потенціалу виробничих структур галузі, зіставлено оптимістичний та песимістичний сценарії розвитку галузі. Обґрунтовано модель експортного потенціалу галузі, яка ґрунтується на відповідному алгоритмі.

Ключові слова. Динаміка, експорт, олійно–жирова галузь, модель експортного потенціалу.

Submitted assessment of the current state of oil and fat industry. Scientists are separate approaches to justify models export potential production structures, снівставлено optimistic and pessimistic scenarios of development. The model export potential of this industry, which is based on the corresponding algorithm.

Key words. Dynamics, export, oil–fatty industry, model export potential.

Постановка проблеми. Динаміка соціально–економічного розвитку України тісно пов'язана із використанням економічного потенціалу, формуванням інноваційного вектора розвитку, збільшенням експортних поставок продукції та послуг, забезпеченням продовольчої безпеки.

Формування експортного потенціалу переробних структур харчової промисловості передбачає досконалу структуру посівів відповідних сільськогосподарських культур, виробничих потужностей, підготовлених кадрів, сучасний маркетинг, що разом має забезпечити сучасну модель цього потенціалу.

Україна має стабільні позиції на світовому ринку олійно–жирової продукції, проте динамічність цього сегменту ринку вимагає відповідних наукових обґрунтувань, які б сприяли закріпленню цих позицій на довгострокову перспективу.

Аналіз останніх джерел досліджень і публікацій. Дослідженню окремих проблем та варіантів їх вирішення присвячено праці зарубіжних та вітчизняних економістів, зокрема А. Антонюк, О. Вівчар, М. Жук, Б. Кваснюка, М. Портера, А. Поручника, В. Рогачова, Т. Марчелло та інших.

Так, Т. Мельник з'ясовує сутність поняття “експортний потенціал”, обґрунтовує концепцію розвитку експортного потенціалу України, виявляє взаємозв'язок між експортним потенціалом на національною конкурентоспроможністю [1].

Зокрема, М. Жук вважає, що експортний потенціал формується всіма елементами економічної системи і включає в себе: науково–технічний, промислово–виробничий, трудовий та природний потенціали [2], а В. Губенко зосереджує увагу на географічній диверсифікації українського експорту як чинника його інтенсивного росту [3]. Проте потребують більш детального дослідження та конкретизації організаційно–економічні засади формування експортного потенціалу переробних підприємств аграрної сфери як ключової галузі народного господарства

Постановка завдання. Метою статті є аналіз сучасного стану олійно–жирового комплексу України та розробка моделі експортного потенціалу підприємств олійно–жирової галузі.

Досягнення цієї мети має сприяти вирішенню таких завдань:

аналіз динаміки світових обсягів олійно–жирової продукції за 2011/2012 та 2012/2013 маркетингові роки;

оцінка стану олійно–жирової галузі;

зіставлення підходів вітчизняних вчених щодо формування моделей експортного потенціалу;

розробка логіко–структурної моделі формування експортного потенціалу підприємств галузі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Будь–яка країна світу намагається збільшити експорт своїх товарів, оскільки це є додатковим джерелом фінансових надходжень із яких формуються обігові кошти підприємств, наповнюються бюджетні фонди.

Глобалізаційні процеси змушують Україну інтенсивно шукати нові ринки збуту для вітчизняних товаровиробників і в цьому аспекті світовий ринок олійно–жирової продукції є для України найбільш привабливим, про що свідчать дані про динаміку світових обсягів загальних ресурсів, імпорту, експорту олійно–жирової продукції (табл. 1) [4].

Таблиця 1

Динаміка світових обсягів олійно–жирової продукції за 2011/2012 та 2012/2013 маркетингові роки

Маркетинговий рік	Загальні ресурси, млн. тонн	У тому числі		
		Імпорт	Експорт	Внутрішнє використання
Олії всього				
2011/2012	227,98	60,12	63,15	150,64
2012/2013	230,52	62,00	64,34	154,65
Соняшникова олія				
2011/2012	21,24	5,29	6,38	12,99
2012/2013	20,38	5,41	5,81	13,23
Соева олія				
2011/2012	53,57	7,8	8,36	41,80
2012/2013	53,67	7,95	8,39	41,07
Пальмова олія				
2011/2012	94,02	38,07	38,86	49,71
2012/2013	97,69	39,47	40,43	51,69

Отже, як свідчать дані табл. 1, загальне використання олії у світі збільшується, чому сприяють обсяги експортних поставок.

Для українських товаровиробників, які займають одне із провідних місць щодо експортних поставок соняшникової олії, ця тенденція є сприятливою.

Необхідно зазначити, що у 2011/2012 маркетинговому році вітчизняні підприємства експортували більш ніж 3 млн. тонн соняшникової олії (табл. 2) [4].

Подамо перелік найбільш значимих експортерів нерафінованої соняшникової олії (табл. 2) [4].

Таблиця 2

Основні експортери нерафінованої соняшникової олії в 2011/2012 маркетинговому році

(тис. тонн)

Товаровиробники	2011/2012 МР
ТОВ “Кернел–Трейд” (м. Київ)	762,4
ТОВ “АТ Каргіл” (м. Київ)	388,04
ТД ПП “Майола” (м. Львів)	186,26
ПАТ “Миронівський хлібопрод” (м. Київ)	157,61
ТОВ “Югекотоп” (м. Миколаїв)	141,31
ВАТ “Укрнафта” (м. Київ)	94,91
ТОВ “КТМ–Агро” (м. Вінниця)	87,62
ТОВ “Ханзатрейд” (м. Київ)	84,23
ПГ “Креатив” (Кіровоградська область)	75,81
ДПЗ ІІ “Сантрейд” (м. Київ)	75,43
Інші	1014,86
Всього	3069,48

Отже, як впливає із даних табл. 2, підприємства олійно–жирового комплексу експортують соняшкову олію у відповідних обсягах або значних (ТОВ “Кернел–Трейд”, ТОВ “АТ Каргіл”) або менш значних (ПГ “Креатив”, ДП із ІІ “Сантрейд”).

Перелік країн–імпортерів вітчизняної соняшникової олії свідчить про традиційні зв'язки українських товаровиробників та її високу якість, тому що на другому місці (після Індії) є Європейський Союз, де вимоги до якісних показників досить високі.

Наведемо коротку оцінку стану олійно–жирової галузі.

Ретроспективний аналіз засвідчив, що протягом останніх 10 років олійно–жирова галузь України пройшла у своєму розвитку кілька етапів – від занепаду (1997–1998 рр.) до підйому (2005–2007 рр.). На сьогодні основні тенденції у виробництві соняшникової олії, за даними Українського науково–дослідного інституту (НДІ) олій і жирів [5], визначають 20 великих спеціалізованих переробних підприємств із сумарною середньорічною потужністю 4,7–5,4 млн. т переробки насіння олійних культур. Натомість, за даними асоціації “Укроліяпром”, загальні потужності із переробки насіння олійних культур на початок 2008/2009 маркетингового року становили 7,25 млн. тон [6].

В Україні триває експансія транснаціональних корпорацій. На вітчизняному ринку є такі компанії, як ADM, “Cargill”, “Bunge”, “Glencore”. Саме вони контролюють дві третини експорту рослинної олії (в структурі експорту соняшникової олії в 2008 р. лівова частка (90%, або 1193,9 тис. тонн) припала на сиру неочищену олію, а також експорт насіння олійних культур [7].

У світі із 32 млн. тонн соняшнику щорічно продається всього 1–1,5 млн. тонн. Головні світові виробники насіння соняшнику для максимального завантаження власних переробних потужностей встановили експортне мито на насіння олійних, зокрема Аргентина збільшила його із 32% до 39%, в Росії діє мито на рівні 20% на насіння всіх олійних культур [8].

Із метою активізації експортної діяльності підприємств України, розпорядженням Кабінету Міністрів України від 26.10.2001 р. було схвалено “Програму стимулювання експорту продукції”, яка включає в себе організаційні, фінансово–економічні та правові заходи. При цьому пріоритети надаються удосконаленню законодавчої сфери, розвитку довготривалих взаємовідносин із іноземними партнерами, вдосконаленню діяльності спілок підприємств, диверсифікації товарної та географічної структури експорту [9].

Відповідно до висновків Міністерства аграрної політики України, в перспективі до 2010–2011 рр. після здійснення наявних проєктів із будівництва нових підприємств потужності із переробки насіння олійних в Україні збільшаться до 10 млн. тонн в рік, що за умови отримання урожаїв соняшнику на рівні 2008 р. (6,5262 млн. тонн) дозволить завантажити потужності лише на 65% [10].

Щодо зростання обсягів виробництва соняшнику, то Україна фактично вичерпала потенціал розширення посівних площ під соняшник як ключовий чинник зростання валових зборів. За оцінками УААН, оптимальна площа під соняшником повинна становити 9–10% у структурі орних земель, тоді як на сучасному етапі площа під соняшником у середньому по Україні становить 15–20%, а в Донецькій і Дніпропетровській – 42% і 32% відповідно [11].

Підприємства олійно–жирового комплексу України мають всі підстави не лише зберігати позиції на зовнішньому ринку, але й значно розширити.

Подамо окремі підходи вітчизняних вчених щодо розробки відповідних моделей експортного потенціалу підприємств.

Т. Мельник узагальнивши зарубіжні та вітчизняні підходи до визначення експортного потенціалу підприємства дотримується думки, що до складових моделі експортного потенціалу (ЕхП) належать такі:

- 1) потенціал внутрішніх ресурсів;
- 2) потенціал цільового зарубіжного ринку;
- 3) умови виходу на ринок.

Потенціал внутрішніх ресурсів (ПВР) визначається як функція від техніко–технологічної бази (ТБ), кваліфікації кадрів (К), методів управління (М), фінансів (Ф), тобто $PВР = f(ТБ, К, М, Ф)$.

Крім внутрішніх ресурсів, оцінка експортного потенціалу доповнюється потенціалом цільового зарубіжного ринку, який повинен дорівнювати потенціалу внутрішніх ресурсів, інакше діяльність на цьому ринку буде недоцільною, тобто:

$$EхП \rightarrow ПВР = ПЗР, \quad (1)$$

де ПЗР – потенціал цільового зарубіжного ринку.

Умови виходу на ринок (УВР) охоплюють національні умови (НУ) (торговельна політика

країни, система підтримки експортного виробництва) та зовнішні (ЗУ) (торговельний режим країни експортування):

$$УВР = НУ + 3У \quad (2)$$

Ознакою наявності експортного потенціалу бізнес-суб'єкта є відповідність потенціалу внутрішніх ресурсів вимогам зарубіжного ринку та сприятливість умов виходу на цільовий зарубіжний ринок, такого:

$$ЕхП = f(ПВР, ПЗР, УВР) \text{ за умов, що: } ПВР = ПЗР \text{ і } УВР \rightarrow \max, \quad (3)$$

де ПВР – потенціал внутрішніх ресурсів;

ПЗР – потенціал зарубіжного ринку.

Застереження при використанні цієї моделі стосується:

- досліджувати потенціал внутрішніх ресурсів слід тільки відносно певного ринку та умов виходу на нього;
- визначати потенціал тільки за одним товаром чи номенклатурною групою;
- забезпечувати порівнювальність складових потенціалу умов за часом їх оцінки;
- досягати багатоваріантності зіставлень внутрішнього потенціалу суб'єкта господарювання та ринкових потенціалів [1].

О. Кириченко обґрунтовує модель розрахунку експортного потенціалу харчової промисловості, яка має вигляд:

$$ЕПт = ПРо * ПП/т * Ео * ІЕт * ао * Іат * (1+R)/d * S * Ко * ІКт, \quad (4)$$

де ЕПт – експортний потенціал харчової промисловості в t -му періоді, млн. дол. США;

Про – площа ріллі в базовому періоді, млн. га;

ПП/т – індекс зміни площі ріллі, частка одиниці;

Ео – ефективність використання ріллі в базовому періоді, грн га;

ІЕт – індекс ефективності використання ріллі, частка одиниці;

ао – частка продукції сільського господарства, яка була спрямована на переробку в базовому періоді, частка одиниці;

Іат – індекс зміни частки продукції, що спрямовується на переробку, частка одиниці;

R – рівень рентабельності продукції харчової промисловості, частка одиниці;

S – курс національної валюти щодо дол. США, дол. США / грн.;

Ко – коефіцієнт експортної орієнтації галузі в базовому періоді, частка одиниці;

ІКт – індекс зміни експортної орієнтації галузі, частка одиниці [12].

Так, Л. Благодир, О. Мороз та Б. Грабовецький на основі побудованої функції випуску соняшникової олії нерафінованої із урахуванням умов функціонування ринку насіння олійних культур і продуктів його переробки для олійних підприємств сформулювали альтернативні сценарії розвитку: інерційний та оптимістичний.

Інерційний варіант ґрунтується на екстраполяції наявних тенденцій розвитку галузі і не припускає істотних змін у діяльності підприємств.

За такої ситуації можливими є кілька варіантів реакції галузі:

- виведення надлишкових переробних потужностей;
- підвищення внутрішнього обсягу виробництва насіння олійних культур;
- зростання імпорту олієвмісної сировини.

Однак, у минулому галузь виявилася стійкою до закриття потужностей, незважаючи на вкрай низький рівень їх завантаження через нестачу сировини.

Оптимістичний сценарій припускає інтенсивне економічне зростання за рахунок мінімізації ризиків сировинного забезпечення шляхом максимального залучення на переробку сировини вітчизняного походження і завантаження переробних потужностей олійних підприємств.

Умовою реалізації оптимістичного сценарію є забезпечення належного рівня сировинного потенціалу для олійного виробництва через диверсифікацію виробництва олійних культур і дотримання вимог агроекології при їх вирощуванні. Для цього на рівні держави повинні бути вжиті заходи, спрямовані на адаптацію сільськогосподарського виробництва до глобальних кліматичних змін, а також заходи, які б передбачали датування інноваційних проектів із вирощування олійних культур. Це стимулюватиме застосування інтенсивних технологій природокористування в аграрній сфері. Для порівняння, у Європі така допомога складає до 300 євро в розрахунку на 1 гектар.

Також цими вченими здійснено прогноз випуску соняшникової нерафінованої олії до

2014 р. (рис. 1) [13].

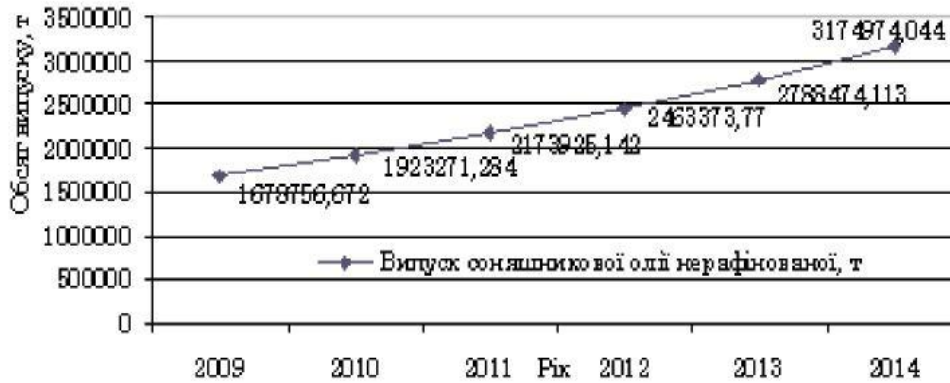

Рис. 1. Прогноз випуску соняшникової олії нерафінованої (2009–2013 рр.)

Для підтримання динаміки експортних поставок для вітчизняних товаровиробників важливим є формування ефективних експортних механізмів, одним із яких є модель експортного потенціалу.

Беручи до уваги наведені у статті погляди вчених щодо суті, особливостей, трактування, складових, кількісних характеристик експортного потенціалу запропоновано логіко–структурну модель експортного потенціалу підприємств олійно–жирового комплексу.

Модель ґрунтується на таких положеннях.

1. За методологічну базу використано системний метод.
2. Враховано, що експортний потенціал має два рівні – вітчизняний та зарубіжний.
3. На формування експортного потенціалу мають вплив чинники зовнішнього та внутрішнього середовища.
4. Побудова моделі ґрунтується на базових показниках звітних періодів із врахуванням змін складових експортного потенціалу у перспективі.

Модель має такий вигляд (рис. 2).

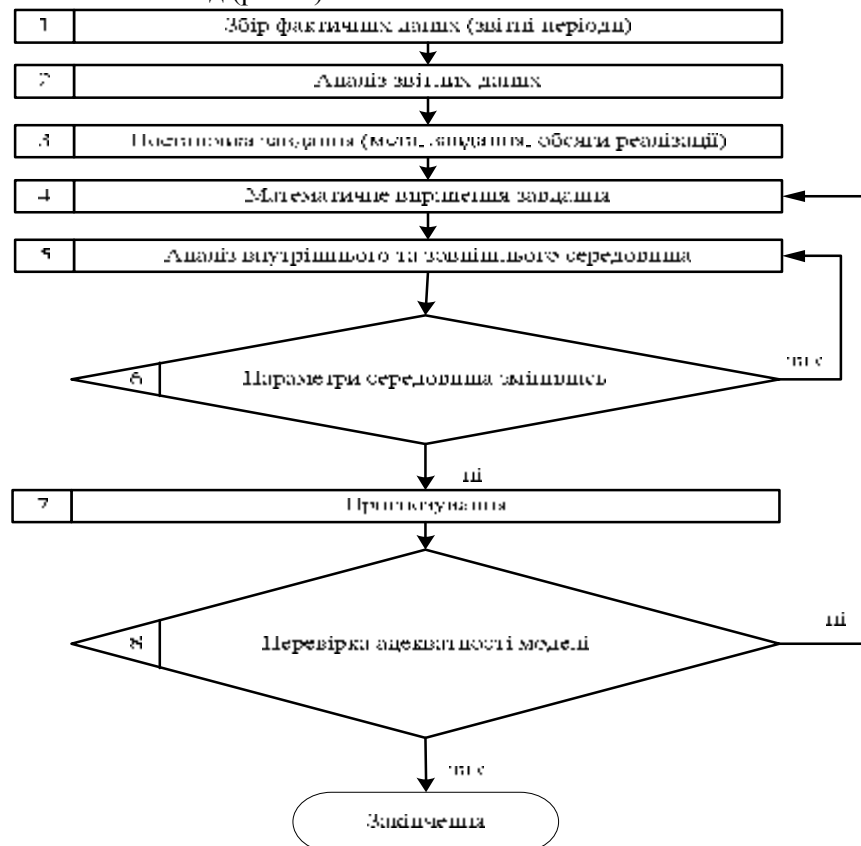

Рис. 2. Логіко–структурна модель формування експортного потенціалу підприємств олійно–жирового комплексу

Використання системного методу при формуванні цієї моделі дозволяє на кожному етапі алгоритму відстежувати та вносити необхідні корективи в побудову цієї моделі, що дозволяє менеджерам підприємств орієнтуватись у динаміці експортних поставок.

Утримання стійких позицій обсягів експорту протягом значного періоду часу – складне завдання для вітчизняних товаровиробників. Вирішення цього завдання має ґрунтуватись на перманентній державній підтримці, підтримання у належному стані обладнання та дотримання виробничих параметрів при веденні технологічних процесів, інноваційне оновлення всього виробництва, надійні партнерські контакти із вітчизняними та зарубіжними учасниками – все це повинно реалізовуватись в органічній єдності.

Список літератури

1. Мельник Т. Експортний потенціал України: методологія оцінки та аналіз / Тетяна Мельник [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Mep/2009_8_9/08-3612/10_Melnuk1.pdf
2. Жук М. В. Експортний потенціал регіону : Теорія, методологія, практика / М. В. Жук [монографія]. – Чернівці: Рута, 2002. – 199 с.
3. Губенко В. І. Теоретико-методологічні засади диверсифікації зовнішньоекономічної діяльності АПК як основний напрям переходу на інтенсивний шлях розвитку / В. І. Губенко // АгроІнком. – 2006. – № 5–6. – С. 3–7.
4. Офіційний сайт асоціації “Укроліяпром” [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www.ukroilprom.org.ua/qw.php?page=about>
5. Олійно-жирова галузь України і Російської Федерації. Показники роботи за 1994–2008 роки. – Х.: УкрНДІОЖ, 2008. – 118 с.
6. Не заважайте працювати олійно-жировій галузі України!: інтерв'ю ген. директора асоціації “Укроліяпром” С. Капшука, 20 квітня 2009 р [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.apk-inform.com>.
7. Ситуація на ринку рослинних олій та олієсировини у 2008/2009 маркетинговому році: Державна підтримка українського експорту [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ukrexport.gov.ua>.
8. Квітка Г. Державні інтереси можуть підсковзнутися на олії // Пропозиція. – 2008. – №12 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.propozitsiya.com>.
9. Розпорядження Кабінету Міністрів України “Про схвалення Програми стимулювання експорту продукції” від 26 жовтня 2001 р. № 498-р / Кабінет Міністрів України [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www.uazakon.com/documents/date2i/pgigcesd.html>
10. Пути урегулирования ситуации между производителями и переработчиками семян масличных культур на внутреннем рынке Украины на 2009/2010 маркетинговый год рассмотрен на слушаниях в Комитете по вопросам аграрной политики и земельных отношений // Верховная Рада Украины [Электронный ресурс]. Режим доступа : <http://portal.rada.gov.ua>.
11. Зернове господарство. Структура посівних площ (в розрізі регіонів) // Міністерство аграрної політики України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.minagro.gov.ua>.
12. Кириченко О. М. Модель розрахунку та прогнозні параметри експортного потенціалу харчової промисловості / Кириченко О. М. // Фінансова консультація. Формування ринкових відносин в Україні. – Вип. 19. – 2002. – С. 89–92.
13. Благодир Л. М. Визначення перспектив розвитку переробних підприємств олійно-жирової галузі України на основі виробничої функції Кобба–Дугласа // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – №2(104). – С. 241–251.

References

1. Melnik T. Eksportniy potentsial Ukraini: metodologiya otsinki ta analiz / Tetyana Melnik [Elektronniy resurs]. Rezhim dostupu: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Mep/2009_8_9/08-3612/10_Melnuk1.pdf
2. Zhuk M. V. Eksportniy potentsial regionu: Teoriya, metodologiya, praktika / M. V. Zhuk

- [monografiya]. – Chernivtsi: Ruta, 2002. – 199 s.
3. Gubenko V. I. Teoretiko–metodologichni zasady diversifikatsiyi zovnishnoekonomichnoyi diyalnosti APK yak osnovniy napryam perehodu na Intensivniy shlyah rozvitku / V. I. Gubenko // AgroInkom. – 2006. – # 5–6. – S. 3–7.
 4. Ofitsiyiniy sayt asotsiatsiyi “Ukroilyprom” [Elektronniy resurs]. Rezhim dostupu: [Elektronniy resurs]. Rezhim dostupu: <http://www.ukroilprom.org.ua/qw.php?page=about>
 5. Oliyino–zhirova galuz Ukrayini i RosiyiskoYi Federatsiyi. Pokazniki roboti za 1994–2008 roki. – H.: UkrNDIOZh, 2008. – 118 s.
 6. Ne zavazhayte pratsyuvati oliyno–zhirovy galuzi Ukrayini!: Interv'yu gen. direktora asotsiatsiyi “Ukroilyprom” S. Kapshuka, 20 kvitnya 2009 r [Elektronniy resurs]. Rezhim dostupu: <http://www.apk-inform.com>.
 7. Situatsiya na rynku roslinnykh oliy ta oliEsirovini u 2008/2009 marketingovomu rotsi: Derzhavna pidtrimka ukraYinskogo eksportu [Elektronniy resurs]. Rezhim dostupu: <http://www.ukrexport.gov.ua>.
 8. Kvitka G. Derzhavni Interesi mozhut pidskovznutisya na oliyi // Propozitsiya. – 2008. – #12 [Elektronniy resurs]. Rezhim dostupu: <http://www.propozitsiya.com>.
 9. Rozporyadzhennya Kabinetu Ministriv Ukrayini “Pro shvalennya Programi stimulyuvannya eksportu produktsiyi” vid 26 zhovtnya 2001 r. # 498–r / Kabinet Ministriv Ukrayini [Elektronniy resurs]. Rezhim dostupu: <http://www.uazakon.com/documents/date2i/pg igcesd.html>
 10. Puti uregulirovaniya situatsii mezhdru proizvoditelyami i pererabotchikami semyan maslichnykh kultur na vnutrennem rynke Ukrainyi na 2009/2010 marketingoviy god rassmotren na slushaniyah v Komitete po voprosam agrarnoy politiki i zemelnykh otnosheniy // Verhovnaya Rada Ukrainyi [Elektronniy resurs]. Rezhim dostupa: <http://portal.rada.gov.ua>.
 11. Zernove gospodarstvo. Struktura posivnih plosch (v rozrzi regioniv) // Ministerstvo agrarnoyi politiki Ukrayini [Elektronniy resurs]. Rezhim dostupu: <http://www.minagro.gov.ua>.
 12. Kirichenko O. M. Model rozrahunku ta prognozni parametri eksportnogo potentsialu harchovoyi promislovosti / Kirichenko O. M. // Finansova konsultatsiya. Formuvannya rinkovih vidnosin v Ukraini. – Vip. 19. – 2002. – S. 89–92.
 13. Blagodir L. M. Vznachennya perspektiv rozvitku pererobnih pidpriemstv oliyno–zhirovoyi galuzi Ukrayini na osnovi virobnochoyi funktsiyi Kobba–Duglasy // Aktualni problemi ekonomiki. – 2010. – #2(104). – S. 241–251.

Волощук Тетяна Георгіївна,
науковий співробітник Науково-дослідного інституту
Черкаського державного технологічного університету

Стаття надійшла до редакції 25.09.2013